

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فصل اول

اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در دوره های
غزنویان، آل زیار و ...

ویژگی های عمده محمود غزنوی

-تظاهر به شعر دوستی به منظور کسب جلال و شکوه ظاهری
برای دربار حکومتی و انتشار مفاخر و اشتهار خود به واسطه
مدایح شاعران.

-عدم ادراک لطایف زبان فارسی.

اوضاع و احوال اجتماعی در عصر غزنوی 1

- فقر و نابسامانی توده مردم، البته به جز گروهی معدود که از راه غارتگری و قتل و کشتار در جنگ ها به ثروتی دست یافتند.

- رواج کشتار افراد و مصادره اموال آنان به تهمت بی دینی.

اوضاع و احوال اجتماعی در عصر غزنوی 2

-تحریم فراگیری حکمت و فلسفه.

-جایگزینی اعتقادات خرافی به جای تحقیق در علوم دینی ولطمه و آسیب بزرگ این امر به تمدن اسلامی.

ویژگی های شعر فارسی در عهد غزنویان 1

-عدم حضور و جلوه شعر صوفیانه.

-استواری و کمال شعر فارسی، به ویژه قصیده.

-وجود مضامین گویندگان تازی در شعر **عصری** و به صورت آشکارتر آن در شعر **منوچهری**.

ویژگی های شعر فارسی در عهد غزنویان 2

-گسترش قدرت بیان و زبان شعری گویندگان.

-ظهور نشانه های تاثیر شعر عرب در آثار شاعران فارسی.

-استواری و کمال قالب های شعر فارسی به جز شکل غزل.

ویژگی های عمده نثر فارسی عهد غزنویان 1

-سادگی و روانی،نشأت گیری لغات و ترکیبات نثر از زبان گفتار.

-عدم به کارگیری لغات **عربی** به جز در موارد خاص.

-کهنگی و **ناهنجاری** واژه های به کار رفته در متون.

-قلت سجع و صنایع بدیعی در کتاب های این عهد.

ویژگی های عمده نثر فارسی در عهد غزنویان 2

-فراموش شدن بسیاری از لغات این دوره در ادوار بعد و یا جایگزینی آن به وسیله کلمات مترادف عربی.

-حضور نویسندگانی مسلط و چیره بر حوزه زبان، همچون بیهقی در این عهد.

ویژگی های عمده نثر فارسی در عهد غزنویان 3

-ارتقاء نثر فارسی به وسیله **بیهقی** به والاترین مرحله و منزلت.

-رواج نثر مسجع و استفاده از صنایع بدیعی در اواخر این عهد و حضور **نصرالله منشی** به عنوان نخستین به کارگیرنده این نوع نثر در ترجمه **کلیله و دمنه**.

وضعیت شعر و شاعران در دوره سلاطین غزنوی

-تنعم و رفاه بعضی از شاعران به علت توجه و عنایت غزنویان.

-وجود عبارات متملقانه در اکثر اشعار مدحی این دوره.

-توجه برخی از شاعران همچون فردوسی و ناصر خسرو به انعکاس حقایق تلخ روزگار در اشعار خود.

آل زیار

فرمانرویان آل زیار (مردوایج):

خصایص عمده:

سخت گیری، میهن دوستی، تعصب بسیار در بر پا داشتن آداب و رسوم ملی، فضیلت، دانش دوستی و شاعر پروری.

شمس المعالی 1

ویژگی های مهم:

- برخورداری از رسم الخطی خوش در عهد جوانی معاشرت
و مکاتبه پیوسته با فضلا و دانشمندان حتی پیش از رسیدن به
امارت، مهارت در انشای عربی.

- پرداخت صله به شاعران در نوروز و مهرگان.

شمس المعالی 2

-وجود شاعرانی همچون خسروی سرخسی و قمری گرگانی در
شمار مداحان او.

-تالیف کتاب مشهور آثار الباقیه به وسیله ابوریحان بیرونی به
نام او در سال سیصد و نود و یک.

عنصر المعالی کیکاووس و فلک المعالی منوچهر

-عنصر المعالی مؤلف قابوس نامه و یکی از شاهزادگان دانشمند این سلسله است.

-تخلص منوچهری از نام فلک المعالی منوچهر امیر دیگر این خاندان است.

وضعیت دانشمندان و ادبا و ویژگی های آثار ادبی در عهد آل زیار 1

شباهت و همانندی آثار ادبی آل زیار با آثار عهد غزنوی.

وضعیت دانشمندان و ادبا و ویژگی های آثار ادبی در عهد آل زیار 2

-جلب دانشمندان و ادبا به دربار آل زیار به دلیل علاقه این
خاندان به فضل و ادب.

-گرایش و پیوستگی تعداد زیادی از شعرا و دانشمندان دربار
آل زیار به دستگاه محمود غزنوی.

آل بویه

وضعیت عمومی و ادبی آل بویه 1:

-سیادت و ریاست عمادالدوله بر دو برادر خود رکنالدوله و مغرالدوله دیلمی و اطاعت آن دوازاو.

-رسیدن رکنالدوله به ریاست خاندان پس از مرگ عمادالدوله.

وضعیت عمومی و ادبی آل بویه 2

- واگذاری حکومت آل بویه به عضدالدوله فرزند رکن الدوله پس از مرگ پدر.

- اختلاف میان فرزندان عضد الدوله و تقسیم دیالمه آل بویه به سه شاخه: دیالمه فارس، دیالمه عراق و خوزستان و کرمان، دیالمه ری و اصفهان و همدان.

وضعیت عمومی و ادبی آل بویه 3

-مشابَهت و همانندی وضعیت ادبی این عهد و دوره پیش از آن.

-حضور دانشمندان بزرگی همچون ابن سینا، بیرونی، صاحب بن عیاد و بدیع الزمان همدانی در دربار این امیران و تالیف آثار بسیار عربی و فارسی.

بخش دوم

شاعران معروف عصر غزنوی، آل زیار
دیالمه آل بویه، غوریان

فرخی سیستانی

-ابوالحسن علی بن جولوغ متخلص به فرخی از شعرای بزرگ
اواخر قرن چهارم و اوایل قرن پنجم هجری است.

-پدرش غلام امیر خلف بانو آخرین سلطان صفاری بود.

فرخی سیستانی 2

-وی پس از انصراف از خدمت ارباب دهقان خود به دربار چغانیان روی آورد.

-فرخی پس از کسب تاجمل در سال سیصد و نود هجری به دربار محمود راه یافت.

-به سبب مهارت در شاعری و نواختن چنگ نزد محمود، مقامی کسب کرد.

ویژگی های و امتیازات ادبی فرخی 1

-برخورداری از امتیاز بهترین نمونه شاعران مدیحه سرا.

-سادگی و استحکام قصاید فرخی در میان آثار دیگر قصیده سرایان.

-بهره گیری از زبانی ساده و روشن در بیان احساسات عادی و ساده.

ویژگی ها و امتیازات ادبی فرخی 2

- شهرت تغزلات فرخی از حیث اشتمال بر معانی بدیع عاشقانه.

- مهارت فرخی در انواع توصیفات.

- رونق و رواج خاص اشعار وی به دلیل توجه شاعر به شوخ طبعی و مزاح.

ویژگی های و امتیازات ادبی فرخی 3

- جبران ضعف و تکرار محور عمودی قصاید به وسیله وصف ها و تغزل های شیرین.

- ابتکاری و شخصی بودن تصویرهای شعری او به جز مواردی معدود.

- عدم اطلاع و آگاهی او از علوم، علی رغم شهرت وی به حکیم در تذکره ها.

عنصری بلخی 1

-وی از شاعران مدیحه سرای قرن پنجم است که در حدود سال سیصد و پنجاه در خانواده ای متمول چشم به جهان گشود.

-در جوانی به شغل تجارت مشغول بود و پس از به یغما رفتن اموالش به دست دزدان به شعر و ادب روی آورد.

عنصری بلخی 2

-عنصری علاوه بر تبحر در شعر وادب از فلسفه رایج در قرن چهارم در خراسان نیز اطلاع داشته است.

-وی به واسطه امیر نصر، برادر سلطان محمود به دربار آن پادشاه راه یافت و به مرتبه ملک الشعرائی رسید.

ویژگی های ادبی عنصری 1

-اشتمال قسمت عمده اشعار عنصری بر قصاید هنرمندانه او
در شرح اعمال، اوصاف و فتوحات ممدوحان.

-جایگزینی صنعت تامل و ذهن منطقی در اشعار او به جای
احساس و تجربه حسی.

ویژگی های ادبی عنصری 2

-تلاش شاعر در ترکیب و تلفیق معروفترین تصاویر رایج شعری در زبان.

-کوشش شاعر بر برخورداری تصاویر شعری او از رنگ فلسفی.

-وفور عناصر انتزاعی در تصاویر شعری عنصری.

ویژگی های ادبی عنصری 3

-عدم توانایی شاعر در دیگر زمینه های شعری به جز مدیحه.

-فقدان تقریبی تشخیص در شعر او مگر در مواردی بسیار اندک.

-کمبود موارد نشانه های تاثیر اساطیر در آثار او.

ویژگی های ادبی عنصری 4

-جای گزین کردن زمینه های فکری و عقلی به جای تصاویر حسی.

-برخورداری شاعر از امتیاز غلبه جنبه تعقل و استدلال در شعر وی از دیدگاه ستاینندگان او.

-ثبت و درج حدود سه هزار و سیصد بیت شعری در دیوان او.

منوچهری دامغانی

-وی تخلص خود، منوچهری را از نام نخستین ممدوح خود فلک المعالی منوچهر بن قابوس و شمگیر گرفته است.

-منوچهری در ادبیات عرب تبحری داشته و در دیوان خود از مضامین شعرای عرب استفاده کرده است.

خصوصیات ادبی منوچهری 1

- بی پروایی شاعر در استعمال بعضی از کلمات و ترکیبات.

- غلبه لفظ بر معنی در بعضی از قصاید.

- ابداع مسمط به وسیله منوچهری و تکراری بودن مضامین آنها.

- وجود دروح طرب و شادمانی در شعراو.

خصوصیات ادبی منوچهری 2

-قرار گرفتن اساس شعر او بر تشبیه،مقایسه و تمثیل.

-انس شاعر با طبیعت و وصف ماهرانه آن.

-فقدان روحیه تصوف گرایی در اشعار منوچهری.

مسعود سعد سلمان

-وی از شاعران نیمه دوم پنجم و نیمه اول قرن ششم است که در لاهور به دنیا آمده است اما اصلاً همدانی است.

-وی هفت سال در زندان های دهک و سو و سه سال در زندان نای و هشت سال در زندان مرنج زندانی بوده است.

خصایص ممتاز مسعود

-تبحر در سرودن حبسیات دلسوز و تاثر انگیز.

-قدرت و مهارت در وصف، مدح، غزل، هجو و شوخی.

-اشاره به پاره ای وقایع تاریخی و توجه به تعلیم اخلاق مدوح.

ابوسعید ابوالخیر 1

-وی در ولایت مهنه در ناحیه خاوران به دنیا آمده است.

-اودر مجالسی که پدرش ترتیب می داد با مبادی تصوف آشنا شد.

-ابوسعید به واسطه ذوق لطیف، حدت ذهن و لطف بیان مخاطبان خود را مجذوب می ساخت.

ابوسعید ابوالخیر 2

کتاب اسرار التوحید به وسیله یکی از نوادگان او محمد بن نور
و کتاب حالات و سخنان شیخ ابوسعید ابوالخیر توسط یکی دیگر
از نوه های او یعنی کمال الدین محمد در شرح احوال و سخنان
شیخ گردآوری شده است.

سنایی غزنوی

-حکیم سنایی غزنوی در اوایل یا اواسط قرن پنجم در غزنین
به دنیا آمد

-پس از کسب کمالات در دربار سلاطین غزنوی به مدیحه
سرایی پرداخت اما سرانجام به عرفان روی آورد و تا پایان
حیات به گوشه نشینی و سرودن اشعار عرفانی پرداخت

ویژگی های ادبی و آثار سنایی غزنوی 1

-برخورداری او از امتیاز قرار گرفتن در شمار یکی از بزرگ ترین شعرای زبان فارسی.

-وی در مرحله اول زندگی خود شاعری مدیحه سرا و لاهو پیشه است و در مرحله دوم شعر خود را با اندیشه های دینی و عرفانی در می آمیزد.

ویژگی های ادبی و آثار سنایی غزنوی 2

-توجه سنایی به آرایش کلام خود با اشاره به آیات، احادیث، قصص و تمثیلات.

-عدم پرهیز وی از به کارگیری کلمات رکبیک و هزل آمیز.

-توجه مفرط سنایی به ایراد معانی و الفاظ دشوار در مثنوی های خود.

ویژگی های ادبی و آثار سنایی غزنوی 3

-توجه مفرط شاعر به مسائل مختلف علمی، فلسفی، عرفانی و دینی در مثنوی های خود.

-آثار سنایی عبارتند از: حذیقة الحقیقة، طریق التحقيق، سیر العباد الی المعاد، عقل نامه، عشق نامه، سنایی آباد و کارنامه بلخ.

بخش سوم

نثر نویسندگان و علمای معروف عصر غزنویان
آل زیار و

شمس المعالی قابوس بن و شمسگیر

-چهارمین و مشهورترین امیر آل زیار، دارای خطی خوش و اشعاری پر معناست.

-مجموعه رسائل عربی او کمال البلاغه نام دارد.

خواجه ابوالفضل بیهقی

وی در سال سیصد و هشتاد و پنج در قریه حارث آباد بیهق
سبزوار به دنیا آمد و پس از کسب فضایل در نیشابور به
غزنین رفت و در خدمت بونصر مشکان رئیس دیوان
رسالت محمود به کار دبیری مشغول شد.

مهم ترین ویژگی های تاریخ بیهقی 1

-این کتاب، در اصل بالغ بر سی مجلد، درباره سلطنت آل سبکتکین بوده است.

-تاریخ بیهقی از مهمترین کتب تاریخ ادب فارسی است.

مهم ترین ویژگی های تاریخ بیهقی 2

- ارزش و اهمیت ویژه آن **صداقت** نویسنده در ارائه اطلاعات به ویژه آداب و رسوم، شرایط اجتماعی و شرح حال شعرا و نویسندگان است.

مهم ترین ویژگی های تاریخ بیهقی 3

-برخورداری نثر بیهقی از امتیاز بهترین نمونه ترسل درباری در قرن پنجم هجری.

-به کارگیری اطناب،استشهاد، تمثیل فراوان و لغات عربی بیشتر نسبت به آغاز قرن پنجم.

ابن سینا

وی فیلسوف، طبیب، نویسنده و شاعر مشهور ایرانی است که بیشتر آثار خود را به زبان عربی نوشته، در عین حال آثاری به فارسی نیز دارد وی به فارسی و تازی اشعاری سروده است.

مشهورترین آثار ابن سینا

-الاشارات و التنبيهات:در فلسفه (از برجسته ترین آثار او).

-کتاب شفا:در فلسفه منطق، طبیعیات، ریاضیات و الهیات.

-کتاب النجاة:خلاصه ای از شفاست.

مشهورترین آثار ابن سینا

-قانون: در طب، از مهم ترین آثار اوست.

-رساله نبض: تشریح الاعضاء، رساله جودیه، دانشنامه علایی.

-رساله حی بن یقظان: اثری تمثیلی و عرفانی است.

ابوریحان بیرونی

بیرونی، ریاضی دان، منجم، جغرافی دان، فیلسوف، دانشمند
بزرگ ایرانی است و موضوعات آثار او عبارتند از: هیئت
حکمت، طب، حساب، هندسه، فیزیک، نجوم و....

ابوریحان بیرونی 2

-مهم ترین آثار او عبارتند از: آثار الباقیه، التحقيق ماله‌ند، قانون مسعودی.

-او کتاب آثار الباقیه خود را به نام شمس المعالی تالیف کرد.

عنصر المعالی

وی از خاندان زیاری است و کتاب قابوسنامه را در چهل و چهار باب برای پسرش گیلانشاه از مجموع تجربیات خود نوشت نام دیگر کتاب به گفته مؤلف نصیحت نامه و یا پند نامه امیرکبیر جیلان بوده است نثر این کتاب مرسل و مشتمل بر چهل و چهار باب است.

تاریخ سیستان

یکی از مآخذ مهم تاریخ ایران از مؤلفی ناشناخته است. موضوع آن تاریخ سیستان است. انشای آن یکدست نیست. از خصایص عمده کتاب کوتاهی جملات، رسا بودن عبارات، تمام بودن افعال و به کار رفتن ترکیبات خاص است.

هجویری مؤلف کشف المحجوب

وی در اواخر قرن چهارم در شهر غزنه متولد شد و با تعالیم پدرش شیخ عثمان بن علی به مرحله رشد و تکامل رسید و پس از تحصیلات مقدماتی به دستور پیر خود در لاهور مسجدی ساخت و به تعلیم و ارشاد پرداخت.

آثار هجویری

کشف المحجوب:

در جواب سؤالات ابوسعید هجویری در خصوص طریقت
صوفیه، مقامات، مقالات، مذاهب، رموز، اشارات و
نوشته شده است.

ترجمه رساله قشیریه

ابوالقاسم قشیری از علما، نویسندگان و متصوفان قرن پنجم هجری است از تالیفات او می توان به نحو القلوب، لطائف الاشارات، ترتیب السلوک و رساله قشیریه اشاره کرد. رساله قشیریه دوبار به وسیله ابوعلی عثمانی و ابو الفتوح نیشابوری نوشته شده است.

ترجمه رساله قشیریه 2

این کتاب جامع ترین و معتبرترین کتابی است که از قدمای صوفیه در تصوف به جا مانده است. برخی از موضوعات کتاب عبارتند از: مشاهیر قدیم صوفیه، الفاظ و اصطلاحات صوفیه، کرامات و احوال و آداب اولیا و مشایخ.

نصر الله منشی

وی مترجم توانای کلیله و دمنه است و از آنجا که کتاب را به نام بهرامشاه بن مسعود بن ابراهیم نوشته است به نام کلیله و دمنه بهرامشاهی خوانده شده است.

ویژگی های ادبی کلیده و دمنه

این کتاب از حیث سلاست انشا، قوت ترکیب عبارات، حسن اسلوب و آراستگی کلام یکی از عالی ترین نمونه های نثر فارسی است. کلیده از نثری منشیانه و بلیغ و از آرایه های بدیعی و طبیعی برخوردار است.

ویژگی های ادبی کلیله و دمنه

بهره گیری نویسنده از سبک نثر مصنوع به دلیل آوردن کلمات متوازن، مترادف، استشهاد به آیات، امثال و اشعار تازی.

مقلدان و باز نویسان: قانعی طوسی ناظم کتاب در سال ششصد و پنجاه و هشت ملاحسین واعظ کاشفی: باز نویس اثر به نام انوار سهیلی و.....

فصل دوم

اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در عصر
سلجوقیان و اتابکان

سلجوقیان

ویژگی های عمده عصر سلجوقی 1:

- برقراری امنیت و آسایش در داخل مملکت.

- تاسیس مدارس نظامیه به وسیله خواجه نظام الملک وزیر کارداران این خاندان.

- نگارش دیوان ها، دفاتر دولتی و مکاتبات رسمی به زبان فارسی.

ویژگی های عمده عصر سلجوقی 2

-افزایش وسعت دایره جغرافیایی شعر و ادب فارسی.

-فاصله گرفتن شعر از دربارها و نزدیک شدن آن به خانقاهها
و ظهور شعر عرفانی.

-به کمال رسیدن شعر عرفانی به وسیله عطار و سنایی.

ویژگی های عمده عصر سلجوقی 3

-تأثیر پذیری بیشتر از زبان عربی نسبت به دوران قبل.

-ورود لغات بسیاری از لهجه های مختلف به حیطه زبان فارسی.

-به کمال رسیدن نثر فارسی از نظر شکل و ویژگی های دستوری و برخی صنایع بدیعی.

ویژگی های عمده عصر سلجوقی 4

-به کار گیری سجع و صنایع بدیعی توسط نصر الله منشی و بعضی دیگر از نویسندگان.

-شکوفاتر شدن نثر صوفیه در این عهد در آثاری همچون تذکرة الاولیاء، کشف المحجوب و اسرار التوحید.

بخش دوم

شاعران معروف عصر سلجوقیان و
اتابکان آذربایجان

فخر الدین اسعد گرگانی

وی از مردم گرگان و معاصربا طغرل بیگ سلجوقی است
که داستان ویس و رامین را در زمان جوانی به نظم کشید
او از شعرای شیرین سخن و ساده گوی ایران است.

خصایص مهم کلام گرگانی

-بری بودن اشعار او از هر گونه تکلف و پیچیدگی.

-عدم پای بندی به تقلید از گذشتگان در تعبيرات، تشبیه، استعاره، رعایت قواعد قافیه.

-رعایت جانب سادگی، فصاحت و بلاغت.

اسدی طوسی

از حماسه سرایان و فرهنگ نویسان قرن پنجم هجری.

آثار اسدی

-مناظرات اسدی: علت بقای آن تازگی کار اوست.

-لغت فرس: قدیمی ترین فرهنگ فارسی است.

-گرشاسب نامه: مثنوی حماسی درباره زندگی گرشاسب، جد علای رستم است.

ویژگی های مهم گرشاسب نامه اسدی

- قدرت و مهارت شاعر در نقل داستان و آوردن امثال، حکم و مواعظ.

- یکدستی کلمات، ترکیبات منسجم و تشبیهات دقیق.

- نزدیکی و مشابهت کلام اسدی به فردوسی به هنگام وصف مناظر و قهرمانان میدان های نبرد.

ناصر خسرو

ناصر خسرو از شاعران توانا و بزرگ ایران است که تقریباً در تمام علوم **عقلی و نقلی** تبحر کرده بود و قرآن را از حفظ داشت و در مذاهب اسلامی و دیگر ادیان نیز تحقیق کرده بود.

خصایص ممتاز شیوه و سبک ناصر خسرو2

-سرودن شعر به قصد دعوت به آیین نه به منظور مدح امیران
و محتشمان.

-پرهیز از پرداختن به مظاهر اشرافی.

-قوت طبع و عمق معنا.

آثار ناصر خسرو

دیوان اشعار ، روشنایی نامه ، سعادت نامه ، خوان اخوان
جامع الحکمتین، زاد المسافرین، وجه دین، گشایش ورهائش
و سفرنامه.

بابا طاهر همدانی

شاعر و عارف متولد همدان در اواخر قرن **چهارم** و معاصر
با **دیلیمان** بود که در تصوف مقامی بلند داشت و دو بیتی های
دل انگیز معروفش نام او را بلند آوازه ساخته است.

معزّی نیشابوری

وی مقام امیر الشعرائی داشت و به عظمت و استادی
شهره است اکثر شعرا او را به لطیف طبعی و استادی
مدح کرده اند.

مهم ترین خصایص معزی و آثار او

- قدرت در کار مداحی، ضعف تخیل.

- تقلید از تصاویر شعری فرخی در محور افقی و عمودی خیال.

- تأثر مستقیم از تصاویر شعر عرب.

- به کارگیری اغراق در همه زمینه های شعری.

خیام

وی از ریاضی دانان، طبیبان و حکیمان نام آور ایرانی در قرن چهار و پنج هجری است که اغلب به تدریس حکمت و مطالعه در ریاضی مشغول بوده است. شهرت عمده خیام به سبب رباعی های اوست.

آثار خیام

رساله جبر و مقابله، رساله فی الاحتیال، لوازم الامکنه،
نور و زنامه، رساله در علم کلیات، ترجمه خطبة الغراء

ویژگی های کلام خیام

- فصاحت و بلاغت، سلاست و روانی، ذوق لطیف و احساس شدید.

- تکلف و تخیلات شاعرانه.

- تاکید بر اموری همچون: تذکر مرگ، توجه به ناپایداری و گذشت زندگی و بی اعتباری روزگار.

انوری

وی از ارکان شعر فارسی است و در قصیده، غزل و قطعه از سرآمدن است و در غزل پیش از سعدی راه را هموار کرده و در سرودن قطعه بد زبانی را به حد اعلای آن رسانده است.

ویژگی های شعری انوری 2

- نزدیکی به لهجه تخاطب و محاوره.

- تعقید و دشواری برخی از ابیات به دلیل توجه شاعر به اصطلاحات علمی، نجومی، هیئت و علوم دیگر.

- آمیزش سادگی و روانی کلام با خیالات دقیق.

خاقانی شروانی

خاقانی از سخن سرایان بسیار بزرگ قرن شش هجری است که از ارکان شعر فارسی محسوب می شود. وی در خدمت ابوالعلائی گنجوی به شاگردی پرداخت و به وسیله او به دربار شروانشاهان راه یافت.

صفات بارز کلام خاقانی

- استحکام و قوت اندیشه، ترکیبات ماهرانه، معانی بکر.

- به کارگیری واژه های **محلی**، علمی، لغات و اصطلاحات **مسیحیت**.

- بلندی قصاید و همراه بودن آن با ردیف های فعلی دشوار **تجدید مطلع**.

نظامی گنجوی

-وی در گنجه به دنیا آمده. وی علاوه بر شعر و شاعری به تاریخ، فنون ادب و قصص علاقه مند بود و در نجوم و علوم دیگر اطلاعات وسیع داشت.

-شهرت نظامی به سبب مثنوی های پنج گانه اوست که به پنج گنج یا خمسه مشهور است.

خمسہ نظامی 1

-مخزن الاسرار: در زهد، تقوی.

-خسرو و شیرین: درباره عشق خسرو شاه ساسانی به شیرین
برادرزاده بانوی ارمن.

-لیلی و مجنون: مثنوی عاشقانه برگرفته از داستان مشهور
عربی.

خمسہ نظامی 2

-هفت پیکر یا هفت گنبد یا بهرام نامه: درباره شاد خواری های بهرام گور پادشاه ساسانی.

-اسکندر نامه: داستان اسکندر در دو کتاب جداگانه است: شرفنامه، اقبال نامه.

شیوه ادبی نظامی

- بهره گیری از ترکیبات خاص ابداع معانی و مضامین نو و تجسم جزئیات.

- مهارت شگفت انگیز در توصیف.

شیوه ادبی 2

-آفرینش تشبیهات و استعارات تازه.

-به کارگیری اصطلاحات علمی، نجومی، ترکیبات عربی و افکار
فلاسفه.

-افراط در تخیل و مبالغه.

بخش سوم

نویسندگان معروف عصر سلجوقیان و اتابکان

نظام الملک طوسی: (ویژگی های سیاست نامه)

-سلاست انشاء جزالت عبارت، روشنی **مطلب** و تنوع موضوع.

-عدم احاطه نویسنده به مسائل تاریخی و تاثیر کامل تعصب مذهبی او در کتاب.

آثار دیگر خواجه

- نامه خواجه به پسر خود نظام الدین فخرالملک.

- رساله ای منسوب به خواجه که ظاهراً قسمتی از سیاست نامه اوست.

خواجه عبدالله انصاری

از مفسران، محدثان، صوفیان و شاعران بزرگ قرن پنجم هجری
نویسنده آثاری همچون:

مناجات نامه: معروف ترین اثر خواجه به نثر مسجع.

رساله دل و جان: مناظره ای میان دل و جان به نثر مسجع.

کنز السالکین: رساله ای به نظم و نثر.

قلندر نامه: رساله ای در باب قلندر و قلندریه به نظم و نثر.

شیوه ادبی خواجه عبدالله

-آمیزش شعر و نثر به منظور سهولت و دلنشینی کلام.

-تکرار سجع ،بدون آن کلام از سادگی دور شود.

-عدم همانندی نثر خواجه با سخنان مصنوع تازی گویان قرن
ششم.

سه کتاب دیگر

کشف الاسرار و عدة الابرار:

تأليف ابوالفضل رشيد الدين ميبدی در تفسير قرآن مجيد است
مؤلف آیات را یک بار ترجمه و دوبار تفسير کرده است دفعه
اول به شیوه مفسران عادی و نوبت دوم بر طبق مشرب صوفیان.

خصایص ممتاز کشف الاسرار

-اهمیت و برجستگی کتاب از نظر خصایص لغوی و مطالب عرفانی و ادبی آن.

-احتوای آن بر مجموعه نادری از اقوال مشایخ تصوف و اشعار دلکش عارفانه.

-برخورداری کتاب از امتیاز زیبا ترین و شاعرانه ترین ترجمه قرآن.

طبقات الصوفیه و ویژگی های آن

تألیف ابو عبدالرحمن سلمی در شرح احوال و سخنان بزرگان صوفیه به زبان عربی که خواجه عبدالله مطالب آن را در قرن پنجم در مجالس درس و ذکر خود املا کرده و یکی از شاگردان آن را تحریر کرده است.

نفحات الانس

نوشته جامی شاعر معروف و عارف بزرگ قرن نهم بر مبنای
طبقات الصوفیه خواجه عبدالله انصاری جامی با تنقیح کتاب و
افزودن شرح حال صوفیان متاخر کتاب را به نثر قرن نهم هجری
در آورده است.

شیوه ادبی و عرفانی ابوالحسن خرقانی

-گردآوری مجموعه سخنان خرقانی در کتاب نور العلوم.

-وجود تعداد زیادی طامات و شطحیات در میان اقوال خرقانی.

-اشاره بسیار به اخلاق و کردار جوانمردان در کتاب نور العلوم.

محمد غزالی و برخی از آثار او 1

-مکنی به ابوحامد و ملقب به حجة الاسلام.

-احیاء علوم الدین:مهم ترین اثر او در مسائل اخلاقی و دینی.

-کیمیای سعادت: ترجمه گونه ای از احیاء علوم الدین.

-مقاصد الفلاسفه:مقدمه ای بر تهافت الفلاسفه.

آثار محمد غزالی 2

-تهافت الفلاسفه:در نقد آرای فلاسفه

-نصيحة الملوك:در حکمت و اخلاق عملی

-کتاب المنحول:در علم اصول

احمد غزالی و آثار او

-مکنی به ابو الفتح و ملقب به مجد الدین، بیشتر به زهد، تصوف و وعظ شهرت داشته است.

-سوانح العشاق: در معانی و اسرار عشق.

-لباب الاحیاء: خلاصه احیاء علوم الدین محمد غزالی.

-رساله عشقیه و مجموعه نامه ها و.....

عین القضاات همدانی

-بی پروایی عین القضاات در بیان عقاید، بدگمانی متشرعین به او.

-به دار آویختن او به دستور وزیر سلطان سنجر در همدان.

-مجموعه اشعار او نزهة العشاق نام دارد.

آثار عین القضاة

-یزدان شناخت: در مسائل حکمت و علوم طبیعی.

-تمهیدات: در ده اصل تصوف.

-رساله جمالی: در بیان مذهب پیشینیان.

-رساله علایی: در بیان مذهب پیشینیان.

قاضی حمید الدین بلخی و مقامات او

-تحریر مقامات حمیدی به تقلید از مقامات بدیع الزمان همدانی و حریری در بیست و چهار مقاله و یک خاتمه.

-نا برابری مقامات حمیدی با کليلة و دمنه از حیث جزالت بیان.

-تحریر مقامات به شیوه سهل و ممتنع.

نظامی عروضی سمرقندی و چهار مقاله

- علو مقام عروضی در فضل و ادب، ضعف نمایان او در فن تاریخ.

- اشتباهات تاریخی بسیار برای مثال انتساب قتل خواجه به باطنیه بغداد.

ویژگی های چهار مقاله

- اشتمال کتاب بر چهار مقاله در بیان چهار طبقه از مردم:
دبیری و دبیران، شاعران و شعر، علم نجوم و علم طب.
- احتوای کتاب بر مطالب تاریخی مهم و نادر.

شهاب الدین سهروردی 1

معروف به شیخ اشراق، مقتول، شهید، المؤید بالملکوت و مروج حکمت اشراق و از فلاسفه بزرگ ایران.

آثار فارسی شیخ اشراق

-آواز پر جبرئیل.

-رسالة العشق یا مونس العشاق.

-لغت موران: در نهج سلوک.

شهاب الدین سهروردی 2

-صفیر سیمرخ:در احوال اخوان تجرید

-روزی با جماعت صوفیان.

-رساله عقل سرخ:در پاسخ به سؤال یکی از دوستان درباره
زبان مرغان.

سعد الدین و راوینی

- مترجم کتاب مرزبان نامه تالیف مرزبان بن رستم بن شروین
از لهجه طبری به فارسی.

- شهرت کتاب به سبب نثر مزین و مصنوع آن.

- توجه نویسنده به ایجاز.

فصل سوم

اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در دوره
خوارزمشاهیان

ویژگی های عمده خوارزمشاهیان

-تبدیل شهر خوارزم به کانون شعر و ادب و مرکز تربیت ادبا و اهل فضل.

-عدم توجه خوارزمشاهیان به شعرا و ادبا.

-عدم شهرت شاعران این عهد به جز رشید و طواط.

بخش دوم و سوم

شاعران، نثر نویسندگان و علمای معروف
عصر خوارزمشاهیان و.....

رشید و طواط

-از فرزندان عبدالله بن عمر بن خطاب متولد بلخ، ملقب به طواط محل تحصیل: یکی از مدارس نظامیه بلخ.

-تسلط و طواط در نظم و نثر عربی و فارسی.

آثار مهم وطواط

حدايق السحر في دقايق الشعر، نثر اللئالی من كلام امير
المومنين (ع)، رسایل فارسی، دیوان اشعار عربی و فارسی
منظومه ای در عروض فارسی.

سیف اسفرنگی

- دارای روشنی خاص در سرودن شعر، پیشوای همه شعرای عراق در سبک ویژه خود.

- وجود طبیعت گرایی، اغراق و مبالغه بسیار در شعر او.

شمس قیس رازی

-از علمای قرن هفتم، متولد ری.

-تالیف المعجم در سال ششصد و چهارده به خواهش یکی از فضلا در خراسان.

-اشتمال المعجم بر سه فن از فنون ادب: عروض، قافیه، بدیع
نقد الشعر.

فخر رازی

- از علما و حکما و متکلمان بزرگ اسلام.

- تبحر رازی در وعظ، خطابه و شرکت در جلسات بحث و مناظره با علما.

- وجه تسمیه او به امام المشککین: شک و تردید بسیار او در مسائل علمی و فلسفی.

آثار مهم رازی

-رساله روحیه: درباره روح انسان و مراتب آن.

-الاختيارات العلائیه: در اختيارات نجومی.

-تعجيز الفلاسفه: در فلسفه.

-تفسير كبير: از تفاسير معروف.

فصل چهارم

اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در دوره
مغول

وضعیت ادبی ایران در دوره مغول 1

-تغییر و دگرگونی مراکز اصلی ادب فارسی.

-پناهندگی شاعران و نویسندگان به هند و آسیای صغیر.

-به اوج رسیدن شعر فارسی.

-تشویق به تاریخ نویسی از سوی خانان مغول.

وضعیت ادبی ایران در دوره مغول 2

-از رواج افتادن شعر درباری.

-افزایش پند و اندرز به دلیل رواج ظلم و ستم.

-استفاده بیشتر از لغات عربی و ترکی و ورود لغات مغولی.

-افزایش استفاده از صنایع بدیعی.

وضعیت ادبی ایران در دوره مغول 3

- رعایت ساده نویسی در کتاب های علمی.

- ظهور سعدی نابغه نثر فارسی در این دوره.

- به اوج رسیدن سجع پردازی در اواخر این دوره.

بخش دوم

شاعران عهد مغول:

عطار نیشابوری: متولد کدکن از روستاهای قدیم نیشابور.

آثار عطار: مصیبت نامه، الهی نامه، اسرار نامه، منطق الطیر، مختار نامه، دیوان اشعار، تذکرة الاولیاء و.....

تذكرة الاولياء و منطق الطير

تذكرة الاولياء: زندگی نامه عرفانی و تاریخی هفتاد و تن از بزرگان اولیاء و صوفیه، برخوردار از نثری ساده و شیرین.

منطق الطیر: مهم ترین و شیواترین مثنوی عطار، در بیان مراحل سلوک مبتنی بر رموز عرفانی.

شیوه ادبی عطار

- مهارت و تبحر ویژه عطار در سرودن غزل های عرفانی.

- نفوذ فلسفه در اندیشه عطار.

- توجه و عنایت عطار به قالب قصه و حکایت.

- تاثیر پذیری عطار از: رودکی، فردوسی، ناصر خسرو و...

مولانا جلال الدین رومی

متولد در بلخ، متوفی در قونیه.

آثار تالیفات مولانا 1

مثنوی: بزرگ ترین اثر عرفانی، به شیوه الهی نامه عطار و حدیقه سنایی.

دیوان کبیر یا کلیات شمس: به نام مرشد روحانی او، شمس تبریزی.

آثار و تالیفات مولانا 2

- فیه مافیه: به نثر، نشان دهنده افکار فلسفی و صوفیانه مولانا.

- مجالس سبعه: هفت مجلس از خطابه های مولانا.

- آثار منسوب به مولانا: تراشنامه، عشقنامه و آفاق و انفس.

شیوه بیان مولانا

-عدم توجه و گرایش به وزن و قافیه.

-وقوف مولوی به قرآن کریم، احادیث، افسانه ها.

-اعتقاد به برتری معنی بر لفظ.

-در هم پیچیدگی کلام مولانا به دلیل وجود انگیزه های گوناگون
در سخن.

فخر الدین عراقی

آثار عراقی: دیوان اشعار، مثنوی عشاق نامه یا ده نامه، لمعات (منثور)، اصطلاحات الصوفیه.

شیوه عراقی: سادگی و استواری بیان، وجود شور و شوقی بی مانند در غزل ها، استادی عراقی در غزل.

سعدی

ویژگی های ادبی سعدی:

- به اوج رساننده غزل.

- عدم تمایل به مداحی و توجه به موعظه و اندرز به ممدوح.

- در هم تنیدگی سخن او با امثال و حکم.

- بذله گوئی، شیرین بیانی، بیان سخنان سهل و ممتنع.

آثار امیر خسرو دهلوی

قران السعدين، تاج الفتوح، مطلع الانوار، شیرین و خسرو
مجنون و لیلی، آیینه اسکندری، هشت بهشت.

بخش سوم

نویسندگان و عرفای معروف و آثار منتشر
دوره مغول

آثار نجم الدین رازی

مرصاد العباد: مشهورترین اثر وی و یکی از مهمترین آثار عرفانی، دارای نثری فصیح، مشتمل بر تفسیر تعدادی از آیات و احادیث مناسب مذاق صوفیان و شرح احوال و اقوال مشایخ.

دیگر آثار: رساله عقل و عشق، مرموزات اسدی، تفسیر قرآن و.....

آثار خواجه نصیر الدین طوسی

-سی فصل: در تقویم -تجريد العقاید: در کلام شیعه

-اساس الاقتباس: در مناطق.

-اخلاق ناصری: در حکمت عملی.

-معیار الاشعار: در عروض فارسی و.....

آثار محمد عوفی

- الباب الالباب:در شرح احوال شاعران .
- جوامع الحکایات
- ترجمه کتاب الفر ج بعد الشدة (تنوخی).

شمس الدین تبریزی

از عرفای بزرگ و مراد و مرشد مولانا،تنها اثر او مقالات شمس است که مشتمل بر سخنان او در مجالس مختلف است.

فصل پنجم

اوضاع اجتماعی و ادبی ایران در دوره آل
اینجو و.....

ویژگی های ادبی عهد تیموری 1

-گسترش شعر و ادب فارسی در هند، آسیای صغیر و سراسر ایران.

-رواج روز افزون غزل و توجه کمتر به قصیده.

-وجود شاعرانی همچون: خواجو، سلمان، اوحدی، عماد فقیه و...
به عنوان بهترین غزل سرایان زبان فارسی.

ویژگی های ادبی عهد تیموری 2

- رواج مثنوی سرایی به تقلید از مثنوی های نظامی.

- شیوع و رواج معما و ماده تاریخ سازی.

- حضور جامی به عنوان برجسته ترین چهره ادبی اواخر این عهد.

ویژگی های نثر در عهد تیموری

-ضعف و تنزل تدریجی نثر در این دوره.

-افراط در به کارگیری استعاره.

-محو و فراموش شدن بسیاری از امثال و نکته های خاص زبان.

-رواج بیشتر تذکرة نویسی.

بخش دوم

شاعران معروف دوره آل اینجو، آل جلاير و....

ویژگی های مهم ادبی ابن یمین 1

-روانی و انسجام کلام و پرهیز از تکلف.

-شهرت شاعر در بیان مضامین بلند و اخلاقی.

-بیان اندیشه و تفکر بدیع در هر یک از قطعات.

ابن یمین 2

- توانایی و مهارت ابن یمین در سرودن قطعه و قصیده سرایی.

- طبع آزمایی شاعر در قالب های غزل، رباعی و مثنوی.

- بهره گیری از امثال بسیار در قطعات.

- توجه به سعی و عمل، مرثیه، تاریخ وفات بزرگان و..... در
قطعات.

خصایص ممتاز ادبی سلمان 1

-مهارت و تبحر شاعر در قصیده پردازی به ویژه مدح ائمه اطهار.

-توجه و عنایت به: انوری، کمال اسماعیل و منوچهری.

-مهارت شاعر در تغزل، تشبیب و غزل.

ویژگی های ادبی سلمان 2

- توجه سلمان به شیوه ای حد متوسط قدما و متاخران در
قصیده سرایی.

- عنایت شاعر به اندرزگویی در ضمن سرودن قصاید
مدح آمیز.

- وحدت وزن وقافیه و مضامین در غزلیات سلمان و حافظ.

ویژگی های ادبی عبید

-انتقاد شدید عبید از تصوف و قلندری در آثار خود.

-شهرت عبید به عنوان توانا ترین شاعر در بیان مفسد اجتماعی که به صورت مثل سایر درآمده است.

-تبعیت از سبک نظامی در مثنوی سرایی.

ویژگی های ادبی عبید 2

- وجود دو یاچند غزل مشابه غزلیات حافظ از نظر وزن و قافیه در کلیات دیوان او.

- سادگی و روانی نثر عبید و دوری آن از هرگونه خشونت.

- اقتباس شاعر از برخی از حکایات و امثال عربی.

آثار عبید زاکانی

-نواذر الامثال: در امثال و حکم عربی.

-اخلاق الاشراف: در انتقاد از رجال روزگار خود.

-ریشنامه: رساله انتقادی درباره مفاسد اخلاقی.

-صد پند: شامه صد پند حکمت آمیز و طنز آلود.

آثار عبید 2

- رساله تعریفات: درباره مشاغل اداری و علمی و اصطلاحات اهل دیوان.

- مکتوبات قلندران: شامل دو نامه از نامه های قلندران به منظور به تمسخر گرفتن این طایفه.

- موش و گربه: وصف گربه ای ریاکار و جنگ او با موشان.

خصایص ادبی حافظ

- توجه و عنایت حافظ به شاعرانی نظیر کمال الدین اسمعیل، سعدی، رودکی، مولانا و.....

- شباهت فراوان غزل های حافظ با غزلیات سلمان و خواجه.

- تاثیر فراوان حافظ از خواجه تا حد آوردن عین کلمات و مصراع های خواجه در برخی از اشعار خود.

خصایص ادبی حافظ 2

- بیان معانی دقیق عرفانی در موجزترین عبارات.

- بهره گیری از صنایع لفظی، معنوی و ایهام.

- بیان مبسوط تر جهان بینی خیام.

- پرهیز و بیزاری از اظهار تقدس.

خصایص ادبی حافظ3

-خوش نوایی کلمات و موسیقی آنها.

-بهره گیری از برخی از کلمات محاوره ای: صرفه، پی کاری گرفتن.

-به کارگیری برخی از کلمات بالحن موافق: صاحب‌دل، استغنا، ایمان و.....

-کاربرد بعضی از واژه های بالحن مخالف: صوفی، مفتی

خصایص ادبی حافظ 4

- توجه حافظ به مطالعه کتب علوم شرعی و ادبی همچون:
کشاف زمخشری، مفتاح العلوم سکاکی و.....

- آگاهی عمیق حافظ از اخلاق و عادات عامه مردم.

- نزدیکی بسیار زبان اندیشه حافظ به زبان ما.

خصایص ادبی حافظ 5

- وجود عبارات عربی بسیار ماهرانه و قوی و سلیس در شعراو.

- رواج **تفال** از دیوان حافظ به دلیل وسعت و شمول مطالب غزلیات و امکان تعبیر و تفسیر آن بر مقاصد و منظورهای متعدد.

- بیان صمیمانه و خروشان.

خواجوی کرمانی

-خواجو معروف به نخلبند شعرا و مرشدی متولد کرمان و از شعرای به نام است.

ویژگی های ادبی خواجو:

- سهم بزرگ خواجو در تکامل غزل.
- تاثیر پذیری خواجو از سعدی در سرودن غزل.
- ضعف مشهود قصاید خواجو نسبت به غزلیات او.

ویژگی های ادبی خواجه 2

-شهرت دیوان خواجه به عنوان غنی ترین و متنوع ترین دیوانها از جهت تصویرشناسی.

-بهره گیری خواجه از تصاویر عام و شایع همچون:
قد سرو، لعل لب و سروسهی.

-پرداختن به موضوعاتی نظیر:
توحید، نعت رسول اکرم(ص) و ائمه و وصف طبیعت و..

مهم ترین ویژگی های شعر خواجه

-استعمال اوزان نادر.

-کاربرد واژگان دانش ها و فنون (شطرنج، منطق، فلسفه و ...).

-ساختن معما و موضوعات غریب.

-وصف امور مذموم.

مهم ترین ویژگی های شعر خواجه

-ایجاد تصویرهای حاصل از کاربرد آرایه های بدیعی.

-ساختن جملات فارسی و عربی.

-دخالت در شکل دستوری واژه ها.

-درهم بافتن چند آرایه درهم.

آثار و اشعار خواجو 1

-همای و همایون، گل و نوروز: مثنوی عاشقانه.

-کمال نامه: مثنوی عرفانی.

-گزیده اشعار: به نام مفاتیح القلوب.

-روضۃ الانوار: به تقلید از خسرو و شیرین نظامی.

آثار و اشعار خواجو 2

-گوهر نامه: به تقلید از خسرو و شیرین نظامی.

-سام نامه: داستانی حماسی و عشقی.

-رسالة البادية: رساله ای منظوم در شرح سوانح سفر حج.

-رساله سبع المثانی: در مناظره شمشیر و قلم.

نعمت الله ولی و آثار او

-متولد حلب، متوفی در کرمان.

-آثار: دیوان اشعار در قالب های غزل، قصیده، مثنوی، رباعی و مستزاد (بالغ بر سیزده هزار بیت).

-مجموعه رسالات بالغ بر صد رساله.

آثار جامی

- سلسلة الذهب: به اسلوب حقیقه یا هفت پیکر.
- سبحة الابرار: در مطالب عالی اخلاقی.
- خردنامه اسکندری: مثنوی تعلیمی.
- سلامان و ابسال: مثنوی تمثیلی.
- تحفة الاحرار: مثنوی تعلیمی به تقلید از مخزن الاسرار.

آثار جامی

-لیلی و مجنون: به تقلید از لیلی و مجنون نظامی.

-نفحات الانس: در شرح احوال اولیا و مشایخ صوفیه.

-بهارستان: به تقلید از گلستان.

-لوايح: رساله ای مختصر در مسائل عرفانی.

ویژگی های ادبی بابا فغانی

- مهارت و تبحر در سرودن غزل.

- توجه به مدح ائمه اطهار به ویژه مولای متقیان (ع).

- شهرت بابافغانی به حافظ کوچک.

- برخورداری از زبانی روان و ساده و قابل ستایش.

ویژگی های ادبی بابافغانی

-مهارت بابافغانی در سرودن غزلیات هماهنگ و یک دست.

-پیروان سبک بابافغانی عبارتند از: وحشی بافقی، محتشم کاشانی،
صائب و....

-شهرت بابافغانی به عنوان بنیانگذار سبک هندی.